

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

*Rynek w Bełżycach, widok na zachodnią pierzeję i ciąg kamienic z kuczkami, lata 30. XX w.
Fot. ze zbiorów Muzeum Wsi Lubelskiej (MWL)*

*Market square in Bełżyce, a view of western facade and a row of tenement houses with sukkahts, 1930s.
Photo from The Open Air Village Museum in Lublin (MWL) collection*

MAŁGORZATA MICHALSKA-NAKONIECZNA

DOM Z KUCZKĄ W POLSKIM KRAJOBRAZIE KULTUROWYM. TRADYCJA – STAN BADAŃ – OCHRONA **HOUSE WITH THE SUKKAH IN POLISH CULTURAL LANDSCAPE. TRADITION – STATE OF RESEARCH – THE ISSUE OF PROTECTION**

Krajobraz kulturowy polskich miast i miasteczek jest tak różnorodny, jak zróżnicowane były społeczności zamieszkujące je do czasu II wojny światowej. W okresie powojennym usilnie starano się zatrzeć tę wielokulturowość, przekształcając ją, mniej lub bardziej radykalnymi środkami, w jednorodność. Rzesze Polaków po 1945 roku miały być przekonane o homogeniczności społeczeństwa, w którym żyją.

Faktyczny stan rzeczy, wyparty ze świadomości społecznej w czasach PRL, budzący coraz większe zainteresowanie po 1989 roku, w latach dwutysięcznych przybierający postać fascynacji historyczną egzotyką, powraca dzisiaj jako nierozdzielna część składowa polskiego dziedzictwa kulturowego.

Jest to, między innymi, ogromny obszar zagadnień związanych z kulturą obecnie często określaną mianem kultury jidysz; dotyczący życia codziennego Żydów w Polsce, oscylujący wokół tematów etnograficznych, życia miasteczka zwanego shtetlem i historii dzielnic dużych miast, zamieszkałych niegdyś przez Żydów.

The varied cultural landscape of Polish cities and towns abounds in often unnoticed examples of pre-war coexistence of cultures and religions. After the war the authorities attempted to erase this multicultural environment and – using more or less radical means – transform it into homogeneity; after 1945 all the Poles were to believe that their society is uniform.

The reality the socialist society renounced and buried was remembered after 1989 and in the 2000s gained the status of fascinating, exotic history. Today it is perceived as an inseparable component of Polish cultural heritage.

Among other things, it is a wide range of problems concerning a culture these days often called the Yiddish culture, i.e. everyday life of Polish Jews in shtetls and the history of Jewish districts in larger towns and cities.

In Poland there are institutions devoted to preserving this heritage of “every day,” for example *Virtual Shtetl* (an Internet portal), The “Grodzka Gate – NN Theatre” Centre, The Open Air

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Kuczka na tylnej elewacji kamienicy, przy głównej ulicy miasta, Biała Podlaska, ul. Brzeska 14, 2014 r.

Fot. Małgorzata Michalska-Nakonieczna

A sukkah on the rear facade of a tenement house on the town's main street, Biała Podlaska, 14 Brzeska St., 2014.

Photo by Małgorzata Michalska-Nakonieczna

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Kuczka parterowego domu na przedmieściu, Biała Podlaska, ul. Łomaska 28, 2014 r.

Fot. Małgorzata Michalska-Nakonieczna

A sukkah of a suburban bungalow, Biała Podlaska, 28 Łomaska St., 2014.

Photo by Małgorzata Michalska-Nakonieczna

Istnieją w Polsce wyspecjalizowane instytucje zajmujące się utrwaleniem tego „codziennego” dziedzictwa. Wystarczy wymienić choćby portal internetowy *Wirtualny Sztetl*, lubelski Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”, Muzeum Wsi Lubelskiej, z jedynymi tak wiarygodnymi i żywymi ekspozycjami domów i warsztatów żydowskich, czy spektakularne Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN. Na szczególną uwagę zasługuje również ekspozycja żydowska w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie, z unikalną kuczka z Szydłowca.

Częścią tego bogatego krajobrazu kulturowego jest również architektura wernakularna. Obiekty wzniesione przez anonimowych architektów dla również anonimowych inwestorów. Niełatwe do dostrzeżenia w gąszczu miejskim, a jeszcze trudniejsze do prawidłowej identyfikacji. Do tej grupy z pewnością zaliczyć można kuczki.

Kuczka¹ to namiot, szałas, w języku hebrajskim *sukkah*, w którym wyznawcy judaizmu spędzają święto Sukkot. Żydowska tradycja religijna przybrała w Polsce specyficzną, dostosowaną do realiów i klimatu formę, gdyż święto Sukkot przypada na zimną i deszczową, a czasem nawet mroźną jesień. Oprócz kuczek wznoszonych okazjonalnie na Sukkot specyfiką polską były szałas na trwale zespolone z budynkiem mieszkalnym. Wykonane z drewna, rzadziej murowane, przybierały formy zbliżone do zabudowanego balkonu, loggii, werandy lub ganku. Elementem odróżniającym kuczka był otwierany dach. Poszukiwanie jego relikwów często dzisiaj jest sposobem na bezsprzeczne rozstrzygnięcie, czy mamy do czynienia z tego typu konstrukcją.

Dzisiaj kuczki spotykamy w tkance dużych miast i dawnych sztetli. Znajdują się w obszarach zabudowy powstałej w okresie od XIX wieku do lat 30. XX stulecia. Do dzisiaj przetrwały głównie kuczki, które znajdują się na tylnych elewacjach kamienic, od podwórek. Znana jest jednak przedwojenna fotografia zachodniej pierzei rynku w Bełżycach, gdzie wszystkie fasady kamieniczek wychodzących na rynek posiadają okazałe, drewniane kuczki, wykonane

Village Museum in Lublin – the only place in Poland with credible, dynamic exhibitions of Jewish houses and workshops, and finally the spectacular Museum of the History of Polish Jews POLIN. The exhibition in The State Ethnographic Museum in Warsaw, with the unique sukkah from Szydłowiec, deserves special mention as well.

Vernacular architecture constitutes an important element of this cultural landscape. Buildings designed by anonymous architects for anonymous investors. Difficult to spot in an urban sprawl, even more challenging to identify correctly. This group certainly includes the sukkah.

A sukkah,¹ *kuczka* in Polish, *sukkah* in Hebrew, means the tent or temporary hut where Jews spend the Sukkot holiday. This Jewish religious tradition took a peculiar form in Poland, adjusted to the local conditions and climate – Sukkot falls in a rainy, cold, sometimes even freezing autumn. Apart from sukkahs built especially for Sukkot, there were also ones

1] *Etymologia słowa „kuczka” wywodzona jest od staropolskiego „kucza” – szałas, chata. Ten sam źródłosłów ma czasownik „kucac”/„kuczać” oraz zwrot „siedzieć w kuczki”/„kuczki”, za: Aleksander Brückner, 1927, „Słownik etymologiczny języka polskiego”, Kraków, s. 279.*

1] *In Polish the word “kuczka” (sukkah) comes from the old Polish word “kucza,” which means a shelter or cottage. The verb “kucac”/“kuczać” (to squat) and “siedzieć w kuczki”/“kuczki” (to squat) have the same etymology; cf. Aleksander Brückner, 1927, “Słownik etymologiczny języka polskiego”, Kraków, p. 279.*

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

*Kuczka o niezwykle bogatej drewnianej dekoracji, Izbica,
ul. Lubelska 51, 2014 r. Fot. Małgorzata Michalska-Nakonieczna*
*A sukkah with richly ornamented wooden decorations, Izbica,
51 Lubelska St., 2014. Photo by Małgorzata Michalska-Nakonieczna*

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Kuczka, Izbica, ul. Lubelska 51, lata 80. XX w. Fot. ze zbiorów MWL
A sukkah, Izbica, 51 Lubelska St, 1980s. Photo from the MWL collection

z dość przypadkowych materiałów (*Miasteczko prowincjonalne...* 2012: 36). Daje się zauważyć pewną prawidłowość, polegającą na występowaniu w sąsiedztwie kilku domów z kuczkami, jak w Izbicy przy ul. Lubelskiej i Białej Podlaskiej przy ul. Kościuszki. Analiza stylistyczna wskazuje, że były one wykonane przez tego samego rzemieślnika. Szalasy, które przetrwały, najczęściej identyfikowane są dzisiaj jako ganki, gołębniki lub werandy. W dużych miastach można je znaleźć w dzielnicach niegdyś zamieszkałych przez społeczność żydowską, w miasteczkach – w domach przyrynkowych i sąsiadujących z rynkiem.

Stan badań i źródła

Literatura naukowa na temat kuczek, ich formy i miejsca w materialnym dziedzictwie kulturowym Polski jest niewielka. Autorka tego opracowania przedstawiła wyniki swoich badań w artykule pt. *Dom z kuczką jako znak dziedzictwa żydowskiego. Zagadnienia ochrony* (Michalska-Nakonieczna, w druku). Niniejszy artykuł jest rozwinięciem wspomnianego. Renata Przewłocka-Sionek poruszyła temat spektakularnych kuczek łódzkich (Przewłocka-Sionek 2014). Pozostała literatura przedmiotu dotyczy głównie obrzędowości święta Sukkot oraz jego konotacji religijnych i obyczajowych. Wyniki pogłębionych badań w tej dziedzinie publikowała przed 1924 rokiem etnografka Regina Lilientalowa. Andrzej Trzciniński w artykule z 1989 roku przedstawił interpretację unikalnych malowideł w kuczce z Tyczyna (Trzciniński 1989: 89-90). Okazjonalne artykuły o tradycji Sukkot można znaleźć również w popularnej prasie sprzed 1939 roku. Nieoczekiwanie bogatym źródłem wiedzy o przebiegu obchodów święta w kuczce jest „Mały Przegląd”. Pomysłodawcą i redaktorem tego czasopisma, tworzonego przez dzieci dla dzieci, był Janusz Korczak. Gazeta, będąca cotygodniowym dodatkiem do „Naszego Przeglądu”, drukowała opisy obyczajów i tradycji zaczerpnięte z listów

constructed as home extensions, which were unique for Poland. Made from wood, rarely bricks, they resemble a walled-off balcony, loggia, veranda or porch. However, a sukkah's roof could be opened. Finding its elements in the sukkahs that survived until today allows us to confirm the structure's function.

Today we can see sukkahs embedded in urban tissue and remnants of the shtetls of old, in the areas built between the 19th century and the 1930s. The sukkahs that survived until today are usually hidden on rear facades of tenement houses, inside yards. However, there is also a pre-war photograph of the west frontage of Bełżyce main square. All the facades of the buildings on the square feature impressive wooden sukkahs made from random materials (*Miasteczko prowincjonalne...* 2012: 36). A certain regularity can be seen: houses with sukkahs usually stand next to each other, like in Izbica on Lubelska Street and in Biała Podlaska on Kościuszki Street. Their style shows that the same craftsman made them. The sukkahs that survived until today are usually identified as porches, dovecotes or verandas. In cities they can be found in the districts where Jewish communities used to live, in towns at the houses around the central square or near it.

Sources and the current state of research

Academic literature about sukkahs, their form and place in Polish material cultural heritage, is rather limited. The author of this text presented the results of her studies in an article titled *Dom z kuczką jako znak dziedzictwa żydowskiego. Zagadnienia ochrony* (Michalska-Nakonieczna, in print). This text further expands that article. Renata Przewłocka-Sionek has

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

*Kuczka, Izbica, ul. Lubelska 61, 2014 r.
Fot. Małgorzata Michalska-Nakonieczna
A sukkah, Izbica, 61 Lubelska St., 2014.
Photo by Małgorzata Michalska-Nakonieczna*

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

*Kuczka z detalem secesyjnym i zabezpieczoną za pomocą
papy kłapą w dachu, Lublin, ul. Niecała 6, 2015 r.
Fot. Małgorzata Michalska-Nakonieczna
A sukkah with an Art Nouveau detail and a roof opening
secured with tar paper, Lublin, 6 Niecała St., 2015.
Photo by Małgorzata Michalska-Nakonieczna*

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

*Drewniana kuczka z klasycyzującą dekoracją ścian,
Lublin, ul. Olejna 10, 2015 r.
Fot. Małgorzata Michalska-Nakonieczna
A wooden sukkah with neoclassical-like wall decorations,
Lublin, 10 Olejna St., 2015.
Photo by Małgorzata Michalska-Nakonieczna*

małych czytelników. Dzięki wrażliwemu i czujnemu spojrzeniu dziecka, mają one wartość subiektywnego i szczegółowego dokumentu. Są zarazem odbiciem, jak krytyką przekonań i zachowań dorosłych.

Tradycja religijna Sukkot

Święto Sukkot zwane jest również Świętem Namiotów, Szałasów, Kuczek lub po prostu Kuczkami. Termin i sposób obchodzenia święta precyzują teksty biblijne. W *Księdze Powtórzonego Prawa* (Pwt 16,13 BT) oraz *Księdze Kapłańskiej* (Kpł 23, 33-44 BT) zawarte są informacje co do daty, idei i celebracji.

Obchody przypadają według kalendarza żydowskiego w dniach 15-21 miesiąca Tiszrej, tj. we wrześniu lub październiku, w zależności od roku. Rozpoczynają się w piątek, wraz z cotygodniowym szabatem, a kończą wieczorem, w sobotę następnego tygodnia. Obchody zamyka święto Simchat Tora (Radość Tory) z procesyjnym obnoszeniem Tory wokół synagogi i *Szmini Aceret* (*Jom ha-Szmini*), z modlitwą o deszcz i obrzędem czerpania wody.

Święto upamiętnia 40-letnią wędrówkę Żydów przez pustynię po ucieczce z Egiptu, kiedy to spali oni, wzorem koczowników, w namiotach. W kalendarzu religijnym zaliczane jest do świąt radosnych. Tradycyjnie jest to również święto zbiorów, gdyż kończy okres prac rolniczych, a rozpoczyna okres spoczynku przyrody – zimy. Na znak dziękczynienia za zbiory, należy wykonać bukiet z palmy (*lulaw*), mirtu (*hadasa*) oraz wierzby (*arawa*) i podczas błogosławiącej modlitwy potrząsać nim na cztery strony świata, w lewej ręce trzymając etrog².

discussed the impressive sukkahs in Łódź (Przewłocka-Sionek 2014). Other sources usually discuss Sukkot celebrations and the holiday's religious and social connotations. Before 1924 Regina Liliental published the results of extensive studies on the subject. Andrzej Trzciniński, in an article from 1989, presented an interpretation of the paintings found in the sukkah in Tyczyn (Trzciniński 1989: 89-90). Articles about Sukkot occasionally appeared in popular press before 1939. "Mały Przegląd" is a surprisingly rich source of information about Sukkot celebrations in sukkahs. The magazine, created by children for children, was an idea of Janusz Korczak, who also helped in editing. Published weekly as a supplement to "Nasz Przegląd," it presented descriptions of customs and traditions, sent in by children. Thanks to children's perceptiveness and sensitivity, these reports are valuable, detailed sources, as well as a reflection – or sometimes criticism – of adult beliefs and behaviour.

The tradition of Sukkot

The Sukkot holiday, also called the Feast of Tabernacles or the Feast of the Ingathering, in Poland is also known as the Holiday of Sukkahs or just Sukkahs. The Bible defines when and how the holiday is celebrated. *The Book of Deuteronomy* (Dt 16:13) and *the Book of Leviticus* (Lv 23: 33-44) have the information about the date, idea and observance.

The holiday is celebrated, according to the Jewish calendar, from the 15th to the 21st of Tishrei (September or October, depending on the year). It begins on Friday with the weekly Sabbath and ends next week on Saturday in the evening. Sukkot ends with *Simchat Torah*

2| Rodzaj owocu cytrusowego, inaczej cytron. Wyglądem przypomina cytrynę.

2| A yellow fruit, also called citron, resembles the lemon fruit.

Ilustracja
niedostępna
w wersji
internetowej

*Kuczka z Szydłowca, analiza mechanizmu
podnoszenia kłapy w dachu, 2014 r.
Rys. arch. Tadeusz Michalski*

*The sukkah from Szydłowiec, analysis
of roof door mechanism, 2014.
Technical drawing by Tadeusz Michalski*

Zdjęcie
niedostępne
w wersji
internetowej

*Murowana kuczka nad bramą wjazdową podwórza
kamienicy. W elewacji widoczne żeliwne mocowania
podnoszonych kłap w dachu, Lublin, ul. Zamojska 43, 2013 r.
Fot. Małgorzata Michalska-Nakoneczna*

*Brick sukkah over an entry gate to a tenement house yard.
Visible metal fastenings for roof trapdoors, Lublin,
43 Zamojska St., 2013.
Photo by Małgorzata Michalska-Nakoneczna*

Jesienny termin święta wierzenia ludowe wiązały z jego znaczeniem. Na stwierdzenie dziecka: „– Jak żydzi wyszli z Egiptu, to powinno się robić kuczka na Wielkanoc”, ojciec odpowiedział: „– Widzisz, w kwietniu chrześcijanie mogą pomyśleć, że jest nam gorąco, że nie możemy już mieszkać w murowanych domach i dlatego wyprawdzamy się na podwórko. A my to przecież robimy na pamiątkę namiotów naszych przodków” („Mały Przegląd” 1936: 1).

Dla Żydów żyjących z diasporze święto symbolizuje również „dążenia ku niepodległości bytowi na własnej ziemi” i „wędrowną ku celowi” (ibidem). Młody Łódzianin o imieniu Szymon odczuwał to tak: „Dziś, na asfaltowym podwórku wielkiego miasta, musimy głęboko sięgnąć w nasze dzieje, musimy dobrze uprzytomnić sobie minione czasy, aby w czworokątnym pudełku z desek poczuć się jak w szałasie i przyjąc święteczną godzinę prostem, wiernym sercem rolnika. Pozostała nam tradycja wytrwania i radość dążenia” (ibidem).

Przepisy religijne dotyczące święta zostały sprecyzowane w *Talmudzie* w traktatach *Sukka* i *Szabat* oraz przez Majmonidesa w *Miszne – Tora*, w rozdziale *Sukka*. Opisano w nich dokładnie wygląd, konstrukcję i zasady budowy szałas: powinien stać pod gołym niebem, mieć co najmniej trzy ściany i być zbudowany z materiału roślinnego; pokrycie dachu – *schach*, powinno być wykonane z roślin, takich jak: słoma, trzcina, sitowie, wierzba, jedlina. Konstrukcja dachu powinna być na tyle gęsta, aby „słońce nie przewyższało cienia w szałasie” oraz żeby „większe gwiazdy można było przez nią widzieć” (Trzeciński 1989: 89-90). Żydowska tradycja religijna przybrała w Polsce specyficzną, dostosowaną do realiów i klimatu formę, gdyż święto Sukkot przypada na jesień – zimną i deszczową, a czasem nawet mroźną. Oprócz kuczek wznoszonych okazjonalnie, charakterystyczne na terenie Polski były szałas na trwałe zespolone z budynkami mieszkalnymi.

(Rejoicing with the Torah), when the Torah is paraded around the synagogue and *Shemini Atzeret*, with praying for rain and the ritual of water drawing.

The holiday commemorates the 40-year-long journey through the desert during the Exodus, when the Jews slept, like nomadic peoples, in tents. The religious calendar counts Sukkot among joyous holidays. Traditionally it is also a harvest festival, since it falls on the end of farming season and the beginning of winter when the nature rests. Thanking for the harvest is done by making a bouquet from palm leaves (*lulav*), myrtle (*hadas*) and willow twigs (*arava*). Next the bouquet is shaken during a prayer of blessing and pointed towards the four corners of the world while holding an etrog in the left hand.²

The holiday’s meaning was the factor determining the date of observances. When a child said, “If Jews escaped from Egypt, the sukkah should be on Easter,” the father answered, “You see, in April Christians might think that we feel hot and we can’t live any longer in brick houses so we move out to the yard. But the truth is that we commemorate the tents of our ancestors” (“Mały Przegląd” 1936: 1).

For the Jews living in the Diaspora, the holiday is also a symbol of “striving for an independent country” and “a journey towards a goal” (ibid.). Szymon, a little boy from Łódź, thought, “Today, in an asphalt yard in a city we must look back into our past and imagine the historic reality so we can, in a square wooden box, feel like in a tent and welcome the holiday with the simple, faithful heart of a farmer. Only the tradition of perseverance and the joy of striving remain” (ibid.).

Religious precepts that regulate Sukkot can be found in the Talmud in treatises titled *Sukkah* and *Shabbat*, as well as in Maimonides’ *Mishneh Torah* in the *Sukkah* chapter. These texts give detailed descriptions of the shelter’s appearance, construction and design: it should

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

*Pozostałości po drewnianej kuczce z wnęką, tzw. zimnym szabaśnikiem,
Biata Podlaska, ul. Budkiewicza 14, 2013 r.
Fot. Małgorzata Michalska-Nakonieczna*

*Remnants of a wooden sukkah with a niche, Biata Podlaska, 14 Budkiewicza St., 2013.
Photo by Małgorzata Michalska-Nakonieczna*

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

*Murowana kuczka w kamienicy Hersza Jojne Zylbera, Lublin, ul. Cicha 4, 2014 r.
Fot. Małgorzata Michalska-Nakonieczna*

*Brick sukkah in Hersh Yojne Zylber's house, Lublin, 4 Cicha St., 2014.
Photo by Małgorzata Michalska-Nakonieczna*

Kuczka okazjonalna na podwórku lub w ogrodzie to najpopularniejszy rodzaj kuczki. Spotykany do dnia dzisiejszego, we wszystkich miejscach zamieszkałych przez religijnych Żydów. Budowlę wznoszono specjalnie na Sukkot, na podwórku kamienicy w mieście, na tyłach miasteczkowego lub wiejskiego domu albo w ogrodzie. Na podwórkach kamienic, w zależności od lokalnego zwyczaju, każda rodzina stawiała swoją kuczkę lub stawiano jedną dużą. Z oszczędności starano się wykorzystywać ścianę kuczki sąsiada. Chłopiec o imieniu Stasiiek, mieszkający przy ulicy Gęsiej w Warszawie, opisywał: „Od kilku dni słyhać na podwórkach stuk młotków. Z okna widzę kuczki na czterech podwórkach, ale jeszcze bez dachów” („Mały Przegląd” 1938: 1).

Jako materiału budowlanego używano tarcicy, specjalnie na tę okazję zamówionej, a w przypadku biedniejszych rodzin – wtórnie wykorzystanych desek, dykty, starych drzwi, czy – co często pojawia się w relacjach – stolnicy („Mały Przegląd” 1933: 1). W przeddzień Święta Kuczek, w miastach i miasteczkach od rana słyhać było stukot kół wozów, przewożących materiał do budowy kuczek i odgłos młotków. Przy wznoszeniu szalásów wynajętym robotnikom czy krewnym chętnie pomagały dzieci, dla których święto to było niecodzienną przyjemnością. Niektóre z nich miały nawet ambicję wybudowania kuczki samodzielnie (ibidem). Tak opisywał konstruowanie szalásu mały Heniek: „Ostatniego dnia przed świętami przyjechała fura, naładowana deskami, a na niej siedziało dwóch stolarzy z narzędziami. Wyładowali deski i przestąpili do pracy. Przede wszystkim zmierzli sznurem całe podwórko. Potem wykopali w ziemi sześć głębokich dołów. Wzięli słupy, posmarowali smołą i wstawili do dołów. Włożyli cegły i kamienie, żeby słupy mocniej stały i zasypali doły. Potem przybili do słupów deski, zrobili ściany i drzwi. [...] Gdy skończyli kuczkę, posłali mnie do jednego pana, który miał dać pieniądze na zakupienie *schachu* na dach. Wreszcie kuczka była gotowa

stand under the sky, have at least three walls and be made from plants; roof covers (*schach*) should be made from plants, for example: straw, thatch, bulrush, willow, or fir. The roof cover should be thick enough “to provide shade inside” but “the larger stars should be visible” (Trzeciński 1989: 89-90). Jewish tradition had to adapt to the weather conditions typical for Poland, since Sukkot falls in autumn, a cold and rainy, sometimes even freezing season. In Poland, apart from the occasional sukkahs, there were also ones built as permanent building extensions – and these were unique for Polish Jews.

The occasional sukkah in the yard or garden was the most widespread type of sukkah, encountered even today everywhere where religious Jews live. It was built especially for Sukkot, in the yard of a tenement house in a city or in the garden or on the rear facade of a town or village house. In the yards, depending on the local custom, each family built their own sukkah or all families built one large structure. To save money each sukkah adjoined another one and fewer walls had to be built. A boy named Stasiiek, who lived in Gęsia Street in Warsaw, wrote: “I have heard hammers for the last few days. From my window I can see sukkahs in four yards, but they still don’t have roofs” (“Mały Przegląd” 1938: 1).

They were made from timber specially ordered for the occasion; poor families used planks, plywood, old doors or even, as many sources confirm, pastry boards (“Mały Przegląd” 1933: 1). Before the holiday, from early morning the cities and towns were full of carts transporting building materials and everywhere hammering could be heard. Hired builders or family members building sukkahs were often helped by children, for whom the holiday provided unusual fun. Some of them even wanted to build a sukkah all by themselves (ibid.). Little Heniek described the building

i mogła zmieścić 30 osób. [...] Kupiono kłódkę do drzwi. Kuczkę oczyszczono, wyłożono chodnikami i zamknięto” (ibidem). W szalaszach rodzin zamożniejszych ściany zaopatrzone były w okna.

W dużych miastach często jako *schach* wykorzystywano półkoszki³. W ten sposób określano gotowe, plecione z wikliny lub trzciny przekrycie szalasu. Wyrabiali je chłopcy z podmiejskich wsi i przed Sukkot sprzedawali na miejskich targach („Mały Przegląd” 1933: 1). Nie był to jednak produkt, ze względu na cenę (40-70 groszy/szt.), dostępny dla każdego, toteż często, jak np. w Ciechanowie, wykorzystywano do krycia dachu „miękką trzcinę, która rośnie w wodzie” (ibidem) albo po prostu gałęzie drzew iglastych, rośliny i chrusty: „Na dachu leżała pachnąca jeszcze polem koniczyna i dużo kolorowych liści” („Mały Przegląd” 1937: 1). Konstrukcja *schach* nie była zbyt stabilna i zdarzały się wypadki zawalenia dachu: „[...] jakiś łobuz rzucił kamieniem w półkoszki, one spadły do kuczki i wszyscy wybiegli. Jeden pan wykrzyczał na nas, bo nie wiedział kto to zrobił” – relacjonował mały Szaje (ibidem). Fotografia kuczek na krakowskim podwórku kamienicy, datowana na 1937 rok, pokazuje dwuspadowe dachy kuczek. Deskowane połacie rozchylane są za pomocą listew, prostopadłe do nich przybitych⁴. Podobny sposób otwierania prezentuje wolnostojąca kuczka z Baisingen, obecnie na ekspozycji Muzeum Żydowskiego w Berlinie.

process: “A day before the holiday a cart arrived, loaded with planks, with two carpenters with tools. They unloaded the planks and began work. First they measured the whole yard with a string. Next they dug six deep holes in the ground. They took poles and inserted them into the holes. Put bricks and stones to stabilize the poles and filled in the holes with dirt. Later they nailed planks to the poles, made walls and doors. (...) When they finished, they sent me to the man who was supposed to give the money for the *schach* on the roof. Finally, the sukkah was ready and 30 people could fit inside. (...) A padlock was bought. The sukkah was cleaned, carpeted and closed” (ibid.). The shelters of wealthier families sometimes had windows.

In cities the *półkoszek*³ was often used as *schach*. These were ready roof covers, woven from wicker or thatch by peasants from nearby villages and sold before Sukkot in local marketplaces (“Mały Przegląd” 1933: 1). However, they were not cheap (40-70 groszes per piece) and thus not available for everyone, so often, for example in Ciechanów, sukkah roofs were covered with “soft reeds that grow in water” (ibid.) or simply with branches of coniferous trees, various plants and brushwood: “The roof was covered with a lot of colourful leaves and with clovers that still smelled like meadow” (“Mały Przegląd” 1937: 1). The *schach* was not a solid structure and sometimes it would cave in: “(...) a hooligan threw a stone on the *półkoszki*, they fell into the sukkah and everyone ran out. One man shouted at us, because he didn’t know who did it,” reports little Szaje (ibid.). A 1937 photograph of sukkahs in a yard of a tenement house in Kraków shows their gabled roofs. Plank “curtains” are opened with wooden slats nailed perpendicularly.⁴ Similar opening can be seen in the detached sukkah from Baisingen, currently exhibited by Jewish Museum Berlin.

3| Nazwa „półkoszek” oznacza plecione z wikliny lub z лыka бoki „nadwozia” wiejskiego wozu konnaego.

4| Jewish Life In Poland: [https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://www.gershon-lehrer.be/downloads/slideshows/Jewish_Life_In_Poland%2520\(VIKY%2520\).pptx&hl=en_US](https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://www.gershon-lehrer.be/downloads/slideshows/Jewish_Life_In_Poland%2520(VIKY%2520).pptx&hl=en_US).

3| “Półkoszek” means wicker or bast sides of a peasant cart.

4| Jewish Life In Poland: [https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://www.gershon-lehrer.be/downloads/slideshows/Jewish_Life_In_Poland%2520\(VIKY%2520\).pptx&hl=en_US](https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://www.gershon-lehrer.be/downloads/slideshows/Jewish_Life_In_Poland%2520(VIKY%2520).pptx&hl=en_US).

W miastach „szczęśliwi, posiadacze balkonów, budują sobie na nich kuczki. Cztery pale, obciążone płótnem, i gotowe” (ibidem). Zadaszenie stanowił wspomniany powyżej półkoszek. Wykorzystanie do tego celu balkonu wydaje się wręcz idealnym rozwiązaniem, gdyż z łatwością można wypełnić nakaz życia „pod gołym niebem”. Toteż „balkonowe” kuczki wypełniały jesienne ulice w czasie Święta Namiotów. Jednak we wspomnieniach Barucha Kolskiego z Kalisza, obecnie mieszkającego w Kalifornii, pojawia się informacja, o „przepisie”, który mówi, że „[...] ci, którzy mają balkony mogą budować własną kuczkę tylko wtedy, jeśli nad nimi nie ma innego balkonu czy dachu” (the614thcs.com). Kuczka taka miała jednak również wady: słaba ochrona przed chłodem, deszczem oraz intruzami.

„Nasza kuczka jest już bardzo stara. Jest składana: ma dach, który można podnieść, podłogę, kolorowe lufciki i białe drzwi. Sama kuczka jest koloru brązowego. Na ścianach kuczki zachowały się jeszcze szczątki odezwy wyborczej do pierwszego Sejmu polskiego. Gdy siedzę w naszej kuczce i patrzę na te spróchniałe deski, czuję się jak stary człowiek”. Tak opisywał swoje dziecięce wrażenia z kuczki czytelnik „Małego Przeglądu” („Mały Przegląd” 1931: 1).

Drewniane kuczki są obecnie najliczniej zachowane na ulicach polskich miast i miasteczek. Wydaje się również, że drewniane lepiej wypełniały nakazy dotyczące tymczasowości obrzędowego szalasu. Formy i technika wykonania tych namiotów charakteryzuje duża róż-

In cities “fortunate owners of balconies build sukkahs on them. Four posts with fabric stretched between them and there you are” (ibid.). The roof was made from the *półkoszek*. Using balconies for sukkah was a perfect idea, since it allowed for “living under the sky.” Thus, come autumn and Sukkot, the streets filled with balcony sukkahs. But Baruch Kolski from Kalisz, who currently lives in California, mentions in his diaries a precept that states: “those with balconies are allowed to build a sukkah there only if another balcony or roof do not block they sky above” (the614thcs.com). This type of sukkah had a number of drawbacks, like poor protection from cold, rain or intruders.

“Our sukkah is very old. It is folded: the roof can be raised, it has a floor, colourful window vents and white doors. The walls are brown. One of them still bears the remnants of an election poster for the first elections after 1918. When I sit in our sukkah and look at these rotten planks I feel like an old man,” a child wrote about his impressions to “Mały Przegląd” (“Mały Przegląd” 1931: 1).

Nowadays, the wooden sukkah is the most common type still encountered in Polish towns and cities. Apparently wooden sukkahs better fulfilled the regulations concerning the shelter’s temporary nature. Their forms and design vary greatly and depend on the owner’s ingenuity and the crafter’s skill. They resemble a bay window supported by wooden or iron posts (T-bars, double T-bars, C-bars) – usually cuboidal, but occasionally more complex shapes appeared. It was a frame construction. The walls were boarded with wooden planks or filled in with panels. The roof was the most complex part of the design. Usually it was a pentice, and often the whole section would be raised up. However, most often one or even two trapdoors were used. Several examples of this architectural solution still exist, for example in the sukkah in Lublin on 6 Niecała Street a silhouette of the trapdoor is visible under tar paper.

Some of the wooden shelters are very complex, well designed and ornamented structures, for example the two sukkahs from Lubelska Street in Izbica. Carved ornaments present an eclectic variety of forms and prove great skills of wandering Jewish craftsmen (Burchard 1985: 96), who decorated lintels, quoins, shutters and cornices using small saws called “laubzega.”⁵ They

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Dom z kuczką w Czerniowcach (Ukraina) przy ul. Gheorghe Sion 5 (dziś Róży Luksemburg), widoczny otwarty dach kuczki, 1918-1939. Fot. ze zbiorów Yad Vashem

A house with a sukkah in Czerniowce (Ukraine) on 5 Gheorghe Sion Street (today Rosa Luxemburg), visible sukkah's opened roof, 1918-1939. Photo from Yad Vashem collection

norodność, podyktowana pomysłowością właściciela i zręcznością rzemieślnika. Przybiera ją one formę wykuszu opartego na drewnianych lub żelaznych wspornikach (teownikach, dwuteownikach, ceownikach), najczęściej prostopadłościennego, ale zdarza się, że o bardziej finezyjnym kształcie. Bryłę wznoszono w konstrukcji szkieletowej. Ściany szalowano deskami lub wypełniano plyninowymi ściankami stolarskiej roboty. Największym wyzwaniem konstrukcyjnym był jednak otwierany dach. Zazwyczaj przybierał on formę jednospadową. Niejednokrotnie cała połać była unoszona ku górze. Najczęściej stosowano jednak jedną lub nawet dwie uchylne kłapy. Do dzisiaj zachowało się kilka tego rodzaju rozwiązań, m. in. pod papą zabezpieczającą dach lubelskiej kuczki przy ul. Niecałej 6 zarysowuje się kształt kłapy.

Istnieją drewniane szalasy o niezwykle przemyślanej formie i dekoracji. Przykładem mogą być dwie kuczki z ulicy Lubelskiej w Izbicy. Dekoracja snycerska cechująca się eklektyczną różnorodnością form to przykład kunsztu wędrownych żydowskich rzemieślników (Burchard 1985: 96). Dzięki nim dekoracja nadproży, węglów, okiennic i gzymsów, wycinana w drewnianych listwach za pomocą piłek zwanych „laubzegami”⁵, rozpowszechniła się nie tylko na Podlasiu i południowo-wschodnim Mazowszu, ale dotarła również do Lublina, a nawet zachodniej granicy Lubelszczyzny na Wiśle. Jest to dekoracja technologicznie i formalnie pokrewna tej charakterystycznej dla terenów rosyjskich, natomiast dodatkowo zaanektowała elementy zachodnich stylów architektonicznych, takich jak eklektyzm, Art Deco, czy secesja. Ten bardzo bogaty zespół motywów jest unikalny i niezwykle charakterystyczny dla obszaru Lubelszczyzny, szczególnie jej wschodniej części, gdzie jest wciąż obficie reprezentowany i nazywany dekoracją laubzegową. Jako jedno ze źródeł formalnych tej dekoracji można wskazać

popularized these ornaments not only in the Podlasie region and South-Eastern Mazovia, but also reached Lublin and even that region's western borders on the Vistula River. The technology and form of these ornaments resemble those found in Russia. However, the Polish ones also utilize Western architectural styles such as eclecticism, Art Deco or Art Nouveau. This wealth of motifs is unique and typical for the Lublin region, especially the Eastern fringes, where it can be still found in abundance and is called “laubzeg decorations.” Paper cut-outs, an extremely widespread folk art form, are one of the formal sources of this decoration. It is often indicated that paper cut-outs, still present in Polish folk art, have their origins in Jewish tradition. Jewish paper cut-outs reproduced in Regina Liliental's work display fantastic craftsmanship and beauty (Lilientalowa 1909). Creating lace or openwork striped, antithetical or concentric patterns in paper is very similar to carving them in wood. Folk art carries on from generation to generation. A carpenter was taught the aesthetics and the carving technique at home, where his mother would decorate the house or the sukkahs' interior with paper cut-outs.

Sukkahs still existing in cities, for example in Kraków, Łódź, Płock, Lublin, also present intricate wood-carved outer wall decorations. Windows with decorative partitions were filled

5| Rodzaj wąskiej piły do drewna, z cienkim brzeszczotem. Etymologię nazwy wywodzi się zwykle od niemieckiego słowa „Laubsäge” (Laub – liść, sage – piła), oznaczającą „piłę do liści” – narzędzia używanego do wycinania wzorów w dekoracjach teatralnych. Czasem nazywana jest piłą „włosową”, „wyrzynarką”.

5| A type of narrow blade fretsaw. The etymology goes back to the German word “Laubsäge” (Laub – leaf, sage saw), meaning “saw for leaves” – a tool for carving patterns in theatrical decorations.

wycinanki. Papierowe wycinanki były niezwykle popularnym sposobem ludowej wypowiedzi artystycznej. Często wskazuje się, że wycinanka obecna do dzisiaj w polskiej sztuce ludowej trafiła do niej właśnie z tradycji żydowskiej. Żydowskie wycinanki reprodukowano w pracy Reginy Lilientalowej charakteryzuje niezwykle kunszt i wirtuozeria (Lilientalowa 1909). Wycinanie koronkowych, ażurowych, powtarzających się pasowo, antytetycznie i koncentrycznie wzorów w papierze, wydaje się mieć wiele wspólnego z wycinaniem w drewnie. Cechą sztuki ludowej jest przekazywanie jej z pokolenia na pokolenie. Poczucie estetyki i technika wycinania została zapewne zaszczerpiona stolarzowi w domu rodzinnym, gdzie matka ozdabiała świąteczny dom, a nawet wnętrza kuczki, papierowymi wycinankami.

Również kuczki w dużych miastach, takich jak Kraków, Łódź, Płock, Lublin, z których niektóre zachowały się do dziś, często prezentowały kunsztowną snycerską dekorację ścian zewnętrznych. Okna z dekoracyjnymi podziałami wypełniano kolorowymi szybami. Jedna z najbardziej znanych kuczek tego typu znajduje się w Płocku przy ul. Tumskiej i z każdym rokiem popada w coraz większą destrukcję. Najbardziej szlachetną dekorację zewnętrzną posiadają licznie reprezentowane kuczki łódzkie. Nie ustępuje im jednak lubelska kuczka z kamienicy przy ulicy Niecałej 6. Jej ściany o płycinowych, owalnych podziałach i uproszczonych, eleganckich detalach, przywołują echa secesji. Natomiast ściany kuczki z ul. Olejnej 10 w Lublinie zdobią płyciny wypełnione motywem wypukłych kaboszonów.

Kuczka architektoniczna – murowana spotykana jest znacznie rzadziej niż drewniana. Świątowanie w kuczce murowanej, stanowiącej rodzaj wykuszu czy wnęki w salonie,

in with colourful glass panes. One of the most famous sukkahs of this type can be found in Płock on Tumaska Street. Unfortunately, with each passing year its devastation progresses. The sukkahs in Łódź feature the most impressive outer wall decorations. However, the shelter from 6 Niecała Street in Lublin is almost as beautiful, its walls display dividing, oval sections and simple, elegant Art Nouveau-like details. The walls of the sukkah from 10 Olejna Street in Lublin are ornamented with convex-cut cabochons.

Architectural sukkah – brick sukkahs are rarer than wooden ones. Celebrating Sukkot in this type of sukkah, which resembled a bay window in the living room, was typical for well-to-do families. The religious precepts were fulfilled by putting large windows in the walls and installing openable roof. Some wooden sukkahs with plastered walls resemble this type of sukkah, but a real brick sukkah can be seen in Hersz Jojne Zylber's old tenement house in Lublin. Zybler – famous Lublin industrialist, town councilman, charity activist and original owner of "Jeleń" brewery⁶, lived in the house on 4 Cicha Street in Lublin. The sukkah – a brick bay window – takes up a corner of the western facade. Documents do not tell us whether the design of the impressive house planned for the sukkah from the start, or it was an extension built in later. However, formal analysis of the structure's style suggests that the sukkah was constructed at the same time as the building. After the war the tenement house was used by National Health Service and Medical Academy's offices were located there, so the sukkah's furnishings have not survived until today. Moreover, the roof was covered with another layer and cannot be opened anymore. Currently the house is being renovated by a private owner. The sukkah is going to be incorporated into the general design and the building will serve as an office building.

Another example of brick sukkah can be found in the yard of the tenement house on 4b Małachowskiego Street in Płock. It fills in the space between two annexes and has a unique quarter-circle shape. The base is bricked with wooden windows mounted in a line and covered with conical roof.

znamiennie jest dla dobrze sytuowanych rodzin. Wymogi religijne wypełniano przeprowadzając ściany dużymi oknami i montując otwierany dach. Niektóre z drewnianych kuczek, na skutek wtórnego otynkowania, stwarzają wrażenie przynależności do tego typu. Natomiast przykład kuczki stricte murowanej, można oglądać w dawnej kamienicy Hersza Jojne Zylbera w Lublinie. Ten znany lubelski przemysłowiec, radny miejski i działacz charytatywny, pierwotny właściciel browaru „Jeleń”⁶, zajmował kamienicę przy ul. Cichej 4 w Lublinie. Skraj zachodniej, wychodzącej na podwórko, elewacji narożnej kamienicy zajmuje kuczka w formie murowanego wykuszu. Materiały archiwalne nie pozwalają rozstrzygnąć, czy niezachowany projekt budowlany okazał się kamienicy od razu uwzględnić kuczka, czy została ona dobudowana w późniejszym okresie. Jednak analiza formalna wystroju architektonicznego przemawia za uznaniem kuczki za powstałą równocześnie z całym budynkiem. W okresie powojennym kamienicę użytkowała służba zdrowia i Akademia Medyczna jako rektorat, toteż wyposażenie kuczki nie zachowało się. Również wtórne pokrycie dachu straciło funkcję otwierania. Obecnie kamienica jest w trakcie generalnego remontu prowadzonego przez prywatnego właściciela. Kuczka zostanie zachowana w bryle budynku i włączona w nowy program użytkowy wnętrza biurowych.

Innym przykładem kuczki tego typu może być szalas w podwórku kamienicy przy ul. Małachowskiego 4b w Płocku. Wypełnia on styk oficyn i posiada unikalny plan w formie ćwierci koła. Jego podstawa wraz z cokołem jest murowana, wyżej zamknięta ciągiem drewnianych okien i nakryta stożkowym dachem.

A simple solution allowing Jews to spend seven days a year under the sky involved creating a sukkah in the attic by simply installing an openable section in the roof. It was a very common solution. A house of a zaddik from Kock features such a roof opening. The house itself is a unique structure, with a corner tower, and its copy will be constructed in the next stage of the "Miasteczko" project in The Open Air Village Museum in Lublin. The house of Fajwel Szydl from Wojsławice, whose copy is already in the museum (and the original still stands in Wojsławice) features the same architectural solution in its annexe, which once a year served as the sukkah. Analysing pre-war, especially aerial, town photos gives some idea about brick sukkah locations. The sukkah from Tyczyn, discussed in detail in the section about ornaments, is of this type as well.

Mansard. The sukkah space is organised the same way as in the case of attic sukkah, but the trapdoor is located in a mansard roof, like for example in a sukkah from Będzin (bobemajse.blogspot.com).

Porch. This type of sukkah illustrates pragmatic thinking, since the interior was used all year long. It was a garden porch or a built-in corridor in a stairwell's outer section. The sukkah from Szydłowice is an impressive porch on high underpinning, with an entrance to the orchard behind the house. The sukkah from Olejna Street in Lublin's Old Town is similar, but the shelter in the yard between Cicha and Ogrodowa Streets in Lublin still serves as a built-in corridor, an outer stairwell.

6| Obecnie browar „Pierła” przy ul. Kunickiego w Lublinie. Pierwotna nazwa „Jeleń” pochodziła od imienia właściciela – Hersz, co w języku jidysz znaczy „jeleń”.

6| Currently "Pierła" brewery on Kunickiego Street in Lublin. The original name ("Jeleń") came from the owner's name: Hersh in Yiddish means "jeleń," or "deer."

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Sukkot w garnizonie warszawskim. Żołnierze żydowskiego pochodzenia przy świątecznym stole, 1931 r. Fot. Leon Jarumski, ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego (NAC)

Sukkot holiday in Warsaw garrison on Ptasia St, sukkah in the background, 1931. Photo by Leon Jarumski, from the collection of National Digital Archive (NDA)

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Święto Sukkot w garnizonie warszawskim przy ul. Ptasiej, w tle widoczna kuczka, 1931 r. Fot. Leon Jarumski, ze zbiorów NAC

Sukkot in a Warsaw garrison. Jewish soldiers at the table, Ptasia street, sukkah on the background, 1931. Photo by Leon Jarumski, from the NDA collection

Prostym rozwiązaniem umożliwiającym spędzenie siedmiu dni w roku pod gołym niebem było urządzenie kuczki na strychu domu lub kamienicy, poprzez umieszczenie kłapy w połąci dachowej. Było to rozwiązanie bardzo często stosowane. Klapę w dachu posiada unikalny, z uwagi na narożną wieżyczkę, Dom Cadyka z Kocka. Jego kopia powstanie w kolejnym etapie projektu „Miasteczko” w Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie. Dom Fajwela Szylda z Wojsławic, którego kopię (a w Wojsławicach jeszcze oryginał) już można oglądać w lubelskim skansenie, posiada analogiczne rozwiązanie w przybudówce, okresowo pełniącej rolę „szalasu”. Analiza przedwojennych fotografii dawnych miasteczek, szczególnie tych z lotu ptaka, daje pojęcie o częstotliwości występowania tego rodzaju kuczek. Ten rodzaj prezentuje również kuczka z Tyczyna, wspominana przy okazji omawiania sposobów dekorowania.

Sposób wygospodarowania przestrzeni na kuczkę mansardową jest analogiczny jak w poprzednim typie, natomiast kłapa umieszczona jest w dachu mansardy. Przykładem może być jedna z kuczek z Będzina (bobemajse.blogspot.com).

Kuczka-ganek jest przykładem pragmatyzmu, objawiającego się w wielorakim sposobie wykorzystywania jej wnętrza, również poza okresem świątecznym. Przyjmował on formę ganku od ogrodu lub zabudowanego korytarza, będącego częścią zewnętrznej klatki schodowej. Wspomniana już kuczka z Szydłowca przyjęła formę okazałego ganku na wysokiej podmurówce, przez który prowadzi wyjście do sadu za domem. Podobnie prezentuje się kuczka z ul. Olejnej na lubelskim Starym Mieście. Natomiast kuczka na podwórku między ulicami Cichą i Ogrodową w Lublinie do dzisiaj pełni funkcję zabudowanego korytarza, zewnętrznej klatki schodowej.

Problemem technicznym, niezwykle ważkim do rozwiązania dla majstra budującego stałą kuczkę architektoniczną, był system podnoszenia dachu. O ile w kuczkach wznoszonych okazjonalnie na podwórkach i balkonach przekrycie stanowił materiał roślinny lub *schach* z plecionego,

The roof opening system was a challenge for the builder constructing an architectural sukkah. Although in the occasional sukkahs built in yards and on balconies roofs were covered with plants or *schach* from weaved, wicker or thatch *półkoszek*, the sukkahs built as extensions of tenement houses required a watertight, easily opened, functional roofs. Roof opening systems constructed by folk “engineers” often show technical ingenuity. The simplest solution involved opening a built-in trapdoor and securing it with a wooden peg. The sukkah in the yard of a house on Zamojska Street in Lublin has the trapdoor in a gable, tin-covered roof. While open, the trapdoor was secured to two metal beams set in the wall. The beams can be still seen today. The lean-to roof of the sukkah on 10 Olejna Street in Lublin had two trapdoors that were secured using the same solution.

Once again, the sukkah from Szydłowiec can be an example. The sukkah is currently exhibited in The State Ethnographic Museum in Warsaw as a deposit from the Museum of the History of Polish Jews. It is a wooden porch sukkah with polychromy inside and a gable roof. The trapdoor opens with a wooden winch onto which two chains or ropes were wound, thus raising the trapdoor. This system, commonly used by folk engineering for constructing wells and primitive cranes, could be also adapted here. Additionally the sukkah features a unique *schach*: a wooden polychromed frame with quarters filled with loose, cut-to-fit strips of wood.

In Biała Podlaska on 14 Brzeska Street a sukkah in a yard still features elements of the roof opening system: metal strips with drilled holes. A lean-to roof was rolled on gears along the rails completely extending beyond the shelter.

wiklinowego czy trzinowego półkoszka, to kuczka stanowiąca część bryły kamienicy wymagała szczelnego, łatwego do podniesienia, funkcjonalnego dachu. Systemy podnoszenia dachów, konstruowane przez ludowych „inżynierów”, często noszą znamiona wybitnego zmysłu technicznego. Najprostszym sposobem otwierania dachu było podnoszenie klapy, umieszczonej w połąci dachowej i podpieranie jej drewnianym kołkiem. W podwórku kamienicy przy ul. Zamojskiej w Lublinie klapy w dwuspadowym, krytym blachą dachu, po podniesieniu przymocowywane były do wmurowanych w ścianę, wciąż istniejących na swoim miejscu, dwóch metalowych podciągów. Kuczka przy ul. Olejnej 10 w Lublinie posiadała w jednopołaciowym dachu dwie klapy unoszone i blokowane w pozycji otwartej za pomocą analogicznego rozwiązania.

Na ponowne wspomnienie zasługuje również kuczka z Szydłowca, która obecnie stanowi eksponat Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie, będąc depozytem Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN. Ta drewniana, polichromowana od wewnątrz kuczka – ganek, posiada pod dwuspadowym dachem mechanizm w postaci drewnianego kołowrotu, na który antytetycznie nawijały się dwa łańcuchy lub liny unoszące klapy w dachu. System ten szeroko stosowany w inżynierii ludowej, w konstrukcji studni i prymitywnych dźwigów, dał się zaadaptować również i do tego celu. Dodatkowo kuczka ta posiada niezwykle rozwiązanie *schach* w postaci drewnianej polichromowanej ramy, z kwaterami wypełnionymi odpowiednio przyciętymi, luźno rozmieszczonymi listewkami.

W Białej Podlaskiej przy ul. Brzeskiej 14, w podwórzu, można wciąż oglądać kuczka z zachowanymi elementami mechanizmu otwierania dachu w postaci metalowych listew z nawierconymi okrągłymi otworami. Jednospadowy dach był przesuwany po nich w poziomie, całkowicie poza kuczka, za pomocą toczących się kół zębnych.

Wystrój wnętrza kuczki

Wnętrze kuczki urządzało się tak, aby w możliwie komfortowych warunkach spędzić siedem dni jądania posiłków, przyjmowania gości, modlitwy. Przynoszono z domu dywany na podłogę i ściany. Ustawiano stół nakryty świątecznym obrusem i krzesła, na stole – lichtarze szabasowe.

Sukkah inner decorations

A sukkah's interior was designed to allow a family to eat, pray and entertain guests for seven days in comfort. Carpets from the house were laid on the floor and attached to walls. A table with festive tablecloth and Sabbath candlesticks stood in the middle, with chairs around. No Sukkot could be observed without the ritual bouquet, *lulav*, which was carried to the synagogue and then set in the sukkah, and the *etrog*, often stored in a special, ornamented silver dish. A kerosene lamp lit the room; the rich installed electricity before the holiday. Children decorated the interior, competing so that “their sukkah was the most beautiful”: “several girls come together (seldom boys), buy coloured paper and make paper chains: in one colour, different, as each likes” (“Mały Przegląd” 1933: 1). The chains were hung under the ceiling, children's pictures adorned the walls, some of which had patriotic themes: “it doesn't matter if it is Kościuszko, Piłsudski or even Żabotyński.⁷ A picture is a picture.” “The sukkah will be the most beautiful one.”⁸ The pictures often displayed the motif of “David's crests” (“Mały Przegląd” 1932: 1). Since Sukkot fell in autumn, the chains were often made from chestnuts, there were also strings of rowanberries, hawthorn berries, or corn, all of which replaced the Eretz Israel fruit unavailable in Poland. In an article published in 1909, Regina Liliental writes that it was common to hang a lantern made from a hollowed-out

Nieodłącznym elementem Sukkot był bukiet obrzędowy – *lulav*, noszony do bożnicy, a następnie ustawiany w kuczce i etrog przechowywany w specjalnym, często zdobionym srebrnym naczyniu. Wnętrze oświetlano lampą naftową, a „kto bogatszy” przeprowadzał w przeddzień elektryczność. Domeną dzieci było przystrajanie wnętrza, żeby „ich kuczka była najładniejsza”: „Zbiera się tedy kilka dziewczynek (chłopców rzadko), kupują kolorowe papiery i kleją łańcuchy: jednokolorowe, różne, zależnie od gustu” („Mały Przegląd” 1933: 1). Łańcuchy zawieszano pod sufitem, na ścianach dziecięce rysunki i „obrazki”, także o tematyce patriotycznej: „wszystko jedno czy to będzie Kościuszko, Piłsudski, czy w końcu Żabotyński⁷. Przecież to obrazek i to obrazek”. „Kuczka będzie właśnie najładniejsza”⁸. Często na rysunkach pojawiał się motyw „herbów Dawida” („Mały Przegląd” 1932: 1). Pora roku sprzyjała wykonywaniu łańcuchów z kasztanów, podwieszanych potem pod sufitem oraz wieńców z kaliny, głogu, kukurydzy, które zastępowały w Polsce owoce Erec Izrael. Regina Lilientalowa w artykule opublikowanym w 1909 roku podaje informację, że charakterystyczne było zawieszanie w kuczce lampionu z wydrążonej dyni. Wycinano w nim hebrajski napis: „W Sukoth siedźcie siedem dni”. Badaczka wymienia również wiszące ozdoby w formie „ptaszek” o papierowych skrzydełkach, siedzących w skorupkach jaj (Lilientalowa 1909: 275).

Znane są dwa zachowane przykłady kuczek o polichromowanych wnętrzach. Jako najczęściej występujące motywy Lilientalowa wymienia „dwie ręce, z których jedna trzyma lulav, a druga – etrog” (ibidem: 85). Kuczka z Tyczyna posiada częściowo zachowany, bogaty program malarski. Na murowanych ścianach poddasza, tynkowanych zaprawą wapienną, położono malowidła za pomocą farb wodnych. Kompozycja składa się z elementów roślinnych (liście palmowe, winogronowe, drzewa), motywów zwierzęcych (lew) i hebrajskich sentencji oraz szeregu przedmiotów symbolicznych (kolumna, waza, łódź). Pojawia się tam pejzaż górski oraz pejzaż z postaciami ludzkimi. Andrzej Trzciński – autor interpretacji tematyki malowideł, pisze: „Całe to przedstawienie jest tradycyjnym i powszechnym żydowskim tematem plastycznym, stosowanym od wieków m.in. w malarstwie bożnic, w haftach tkanin liturgicznych czy ilustracjach książek i tekstów liturgicznych. Treścią jego

pumpkin, with a carved sentence in Hebrew: “Sukoth takes seven days.” The ethnographer also mentions other decorations: “birds” with paper wings sitting in egg shells (Lilientalowa 1909: 275).

Two sukkahs with polychromed interiors are known. Liliental writes that two motifs were especially popular: “two hands, one holding a lulav, another – etrog” (ibid.: 85). The rich interior paintings of the sukkah in Tyczyn partially survived until today. Brick, plastered attic walls display watercolour painting of plants (palm and grape leaves, trees), animals (lion), Hebrew adages and a number of symbolic objects (column, vase, boat). There are also two landscapes: one shows a mountain range, another a scene with people. Andrzej Trzciński, in his analysis

7| *Ze'ev Żabotyński, żydowski lider syjonistyczny, dziennikarz i pisarz, założyciel Legionu Żydowskiego w czasie I wojny światowej. W latach 30. XX w. ostrzegał Żydów przez agresją ze strony Niemców, za: Wikipedia.*

8| *Tak opisywała wystrój swojej kuczki Renia z ul. Sierakowskiej w Warszawie („Mały Przegląd” 1933: 1).*

7| *Ze'ev Żabotyński, Jewish Zionist leader, journalist and writer, founder of the Jewish Legion during the First World War. In the 1930s warned the Jews about possible German aggression; source: Wikipedia.*

8| *Renia's, a girl from Sierakowska Street in Warsaw, description of her family sukkah (“Mały Przegląd” 1933: 1).*

jest cześć dla Tory jako Nauki i Prawa” (Trzciński 1989: 90). Wnętrze drewnianej kuczki z Szydłowca, użytkowanej na co dzień jako ganek, posiada uproszczone polichromie również wykorzystujące ten zespół motywów.

Świętowanie w kuczce

Cztery dni przed Sukkot, wieczorem po Jom Kippur, należało według tradycji wbić kołek w miejscu przeznaczonym na szałas. Posiadający kuczki „stałe”, 11 dnia Tiszrej wieczorem uchylali dach (Lilientalowa 1909: 84). W wigilię święta Sukkot kuczka powinna być już gotowa. Wraz z nadejściem szabatu, w piątek zaczynał się pierwszy dzień świętowania. Przez siedem kolejnych dni religijny Żyd miał nakaz powstrzymania się od pracy, a dzieci miały wolne od szkoły. Według tradycji, w kuczce mogli świętować tylko dorośli mężczyźni i chłopcy od 13 roku życia, modląc się, spożywając święteczne dania, przyjmując gości, a nawet śpiąc w nocy. Ostatni nakaz został uchylony, dla mieszkających w zimnym klimacie (*Kalendarz żydowski* za: Trzciński 1989: 90). Kobiety dbały o wystrój szałasu, nakrywały stół, przygotowywały i podawały potrawy, a podczas obrzędów zaglądały przez drzwi i słuchały modlitwy. Często dla dzieci przeznaczony był osobny, mniejszy stół. Inaugurację święta stanowił kidusz odmawiany najczęściej przez ojca rodziny, nad kielichem słodkiego wina, jako forma uświęcenia szabatu. Kielich z winem podawano kobietom przez drzwi

of these paintings, writes: “All these paintings are a traditional and typical Jewish art motif, for centuries used for example in synagogues, liturgical embroidery or book illustrations. They aim to celebrate the Torah as the source of Knowledge and Law” (Trzciński 1989: 90). The interior of the porch sukkah from Szydłowiec also features simple polychromy with the same motifs.

Celebrations in a sukkah

According to the tradition, four days before Sukkot, in the evening after Yom Kippur, a stake should be dug in in the place where the shelter was to be built. Families with “permanent” sukkahs opened the roof in the evening 11 days before Tishrei (Liliental 1909: 84). The sukkah had to be ready for the eve of Sukkot. Come Sabbath, the holiday began on Friday. For the following seven days a religious Jew was forbidden to work and children did not have to go to school. Traditionally only adult men and at least 13-year-old boys could stay in the sukkah, where they prayed, ate, entertained guests and even slept at night. The last custom was revoked for Jews living in cold climates (*Kalendarz żydowski*, cf. Trzciński 1989: 90). Women took care of sukkah’s decorations, set the table, cooked and served food and – during observances – stood near the door listening to the prayers. Children often had their own, separate table. Sukkot began with the kiddush prayer, usually said by the father over a goblet with sweet wine, which was later passed through the door to the women to drink. Plait bread was a necessary ritual food, present during every Sabbath. Traditionally other dishes included *pierogi* (dumplings), broth soup, meat, fruit and fish (for example carp). Poor families ate “*mecyje*,” which means “something special” (“Mały Przegląd” 1933: 1). Additionally honey and carrot had to be present; the first is a symbol of “sweetness” and “goodness,” the latter symbolizes abundance. Apple, pear and plum compotes were drunk. The food was served in the best, most ornate crockery, which was often a source of jealousy of other house wives. On Hoshana Rabbah, the seventh day of Sukkot, meat dumplings were served (ibid.: 94).

Guests were welcome in the sukkah. It was also believed that “ancestor fathers’ spirits” visit the place and the guests with the same biblical names were often invited and welcomed with these

skosztowania. Obowiązkowym pieczywem obrzędowym, obecnym podczas każdego szabatu, była chała – słodka, pleciona w warkocz drożdżowa bułka. Zwyczajowo spożywano również wystawne potrawy, jak: pierogi, rosół, mięso, owoce i ryby np. karpia. W biedniejszych rodzinach podawano „mecyje” („Mały Przegląd” 1933: 1). Tradycyjnie obecnymi produktami musiały być: miód, symbol „słodocy” i „dobra”, oraz marchew symbolizująca obfitość (Lilientalowa 1909: 98). Podawano kompoty z jabłek, gruszek i śliwek. Potrawy serwowano w najładniejszych naczyniach, co było przedmiotem rywalizacji gospodyń. W Hoszana Raba – siódmym dniu Sukkot – podawano pierogi z mięsem (ibidem: 94).

W „szałasie” chętnie podejmowano gości. Wierzono również, że „duchy praocjów” odwiedzają kuczki. Starano się nawet dobierać gości noszących ich biblijne imiona i witać ich formułą: „Wnijdziecie, goście dostojni, wnijdźcie. Zasiądźcie goście dostojni, zasiądźcie. Zapraszam na mą ucztę gości dostojnych: Abrahama, Izaaka, Jakóba [...]” (ibidem: 89). Podjmowano ich pomarańczami i orzechami. Natomiast dzieci grały „w orzechy”. Gra miała kilka wersji, z których Regina Lilientalowa podaje sześć. Do rozgrywek niezbędne były orzechy laskowe, a zasady dotyczyły rzucania ich do ziemnych dołków, zgadywanek i wygrywania coraz większej ilości (Lilientalowa 1927: 77-79).

Do tradycji należało śpiewanie szabasowych pieśni *zmires* oraz opowiadanie historii biblijnych, legend i baśni o dziejach świata i narodu żydowskiego. Biesiadom w kuczkach często towarzyszyły dziecięce psoty i żarty. Dokazywały głównie dziewczynki, bo chłopcy

words: “Come in, honourable guests, come in. Sit down, honourable guests, sit down. I hereby invite to my table the honourable guests: Abraham, Isaac, Jacob (...)” (ibid.: 89). They were offered oranges and nuts. Children played the “game of nuts.” The game had a lot of variations and Regina Liliental gives six of them. It required hazelnuts and the rules included throwing them into holes in the ground, riddles, and winning more of the nuts (Lilientalowa 1927: 77-79).

Traditionally Shabbes *zmires* songs were sung and Biblical stories, legends and tales about the history of the world and Jews were told. While the adults feasted, children often played and frolicked, mostly girls, because boys were busy inside sukkahs. Girls would stick elements broken off the *półkoszek* through gaps and poke the men inside, or open and close the door while remaining unseen.

The seven days of Sukkot culminated with the eighth day, Simchat Torah, when the annual cycle of reading the Torah ended. To celebrate this, a procession carrying the Rodals (Scrolls of the Torah) circled the synagogue seven times, sometimes accompanied with fireworks and lit candles. Children came to the synagogue with candles stuck in apples and pennants saying “Jehova’s camp banner” or “Asher’s camp banner.” Afterwards traditionally cabbage-based dishes were served (“Mały Przegląd” 1933: 1). Other dishes had to be sweet: fritters fried in olive, omelettes, cakes, and slices of carrot that resembled coins. That day children feasted on fruit and men could drink a lot of alcohol: at the synagogue there was vodka, mead, beer and cakes available. A folk song explains:

“On Simchath Thora the bottles get pale
and empty roll across the town (...)” (Lilientalowa 1909: 98).

In the 19th century in some places the shelters were burnt on the last day of Sukkot. However, in the early 20th century only the roofs were burnt in front of synagogues. In eastern Galicia children fired handmade firecrackers.

Although on Sukkot Jews traditionally prayed for rain, rainy weather during the holiday was considered a sign of bad luck (ibid.: 90).

byli zajęci wewnątrz szalasów. Wsadzały przez szpary między deskami łądygi z półkoszów, kłując biesiadników w plecy lub zamykały i otwierały drzwi niby duchy.

Siedem dni Sukkot kończył ósmy dzień – Simchat Tora (Radość Tora). Jest to dzień kończący roczny cykl odczytywania Tora, podczas którego odbywała się procesja siedmiokrotnie okrążająca synagogę, niosąca Rodały – zwoje Tora. Czasami towarzyszyły temu fajerwerki i zapalone świece. Dzieci przychodziły do bożnicy z jabłkami i wetkniętymi weń świeczkami, chorągiewkami z napisem „sztandar obozu Jehudy” lub „sztandar obozu Aszera”. Po powrocie tradycyjnie serwowane były dania z kapusty („Mały Przegląd” 1933: 1). Inne potrawy musiały być słodkie: placuszki na oliwie, omlety, torty i marchew krojona w talarki, na podobieństwo monet. Dzieci obrzucano owocami, a mężczyźni nie stronili tego dnia od alkoholu. Zarządcy synagogi częstowali wódką, miodem pitnym, piwem i ciastem. Tekst ludowej piosenki głosi:

„W Simchath Thora bledną butelki

I po całym mieście się tarzają [...]” (Lilientalowa 1909: 98).

W niektórych miejscowościach w XIX wieku istniał obyczaj palenia szalasów w ostatni dzień Świąta. Na początku XX wieku praktykowano już jedynie spalanie, na dziedzińcach synagogalnych, samych zadaszeń. Natomiast we wschodniej Galicji dzieci puszczały własnoręcznie konstruowane petardy.

W Sukkot zanoszono tradycyjnie modlitwy o deszcz, chociaż deszcz w czasie samego święta uważany był za przekleństwo (ibidem: 90).

Siedmiodniowe obchody święta Sukkot często zbiegały się w czasie z obrzędami religijnymi chrześcijan. We wspomnieniach Stanisława Zadury z Puław pozostały odgłosy modlitwy i śpiewów dochodzące z kuczek: „Chodząc na nabożeństwa różańcowe widzieliśmy tak zwane święto kuczek. Więc Żydzi mieli w komórce, czy w jakimś takim domu, taki otwierany dach. To jest chyba związane z pamięcią wygnania na pustynię, czy coś. I tam się modlili, i tam te

The seven days of Sukkot often coincided with Christian holidays. Stanisław Zadura from Puławy remembered the prayers and singing heard from sukkahs. “When travelling to our church for rosary prayers we saw the sukkah holiday, as we called it. So Jews had a raised roof in a small room, or in a house. It commemorates the exile into desert or something. And they prayed there. So we could hear that wailing, the prayers” (The “Grodzka Gate – NN Theatre” Centre 2012).

Protection

Sukkahs symbolize Jewish legacy and are still present in many Polish towns and cities. The lack of any kind of protective initiatives will soon result in their disappearance, since only a few have survived until today and most of them are in disrepair. They will vanish or will be transformed into structures lacking any signs of their original identity. The fate of a sukkah in Biała Podlaska is a sad illustration of such a process. In a well preserved, inhabited building on 14 Budkiewicza Street, at first floor level, there is a double door, a niche and cast-iron rails sticking from the wall, today used as hangers for geranium pots.

Although sukkahs serve as flat-expanding bay windows, their openable, often leaking roof with the opening mechanism is usually the first to be removed during renovation work. Unique technological solutions utilized in the mechanisms are great examples of folk ingenuity and craft and deserve detailed academic study and inventorying. Together with water and wind mills and other folk inventions, they are a part of technological heritage of humanity, in the area studied by ethnography.

modły zanosili. Także było słyhać, powiedzmy, to zawodzenie, czyli modlitwę” (Ośrodek „Brama Grodzka” – Teatr NN” 2012).

Ochrona

Brak działań zmierzających do ochrony kuczek jako symbolicznego znaku dziedzictwa żydowskiego, nadal obecnego w krajobrazie wielu polskich miast i miasteczek, będzie w sposób oczywisty skutkowało, w krótkim czasie, całkowitym ich zniknięciem. Zachowały się bowiem już tylko nieliczne ich przykłady, przeważnie w bardzo złym stanie technicznym. Znikną całkowicie lub zostaną przekształcone z zatarciem cech pierwotnej tożsamości. Ilustracją tego procesu może być los jednej z kuczek w Białej Podlaskiej. W dobrze zachowanym, zamieszkanym budynku przy ul. Budkiewicza 14, na wysokości I piętra, pozostały dwuskrzydłowe drzwi, nisza po zimnym szabaśniku i żeliwne szyny – wsporniki wystające ze ściany, które dziś służą mieszkańcom jako wieszaki na donice z pelargoniami.

O ile same kuczki pełnią dzisiaj funkcję wykuszy, powiększających metraż mieszkania, to ich otwierany, często nieszczelny dach, z zabierającym miejsce mechanizmem podnoszenia, najszybciej ulega przeróbkom podczas np. zmiany pokrycia. Unikatowe rozwiązania techniczne służące jego podnoszeniu, należące do dziedziny techniki ludowej i rzemieślniczej, zasługują na pogłębione opracowanie naukowe i utrwalenie za pomocą inwentaryzacji. Stanowią część technicznego dorobku ludzkości, podobnie jak konstrukcje młynów wodnych, wiatraków i innych wynalazków ludowych, znajdujących się w obszarze badań etnograficznych.

W wielu miejscowościach kuczki są jedynymi – wobec zburzenia synagog i zniszczenia cmentarzy – wizualnymi świadectwami istnienia przedwojennych, wielokulturowych społeczności. Ciągłe jeszcze stanowią zauważalny przekaz, łączący z klimatem nieistniejącego

In many settlements, where synagogues and cemeteries were destroyed, sukkahs are the only visual evidence of multicultural pre-war communities. They are still noticeable remnants of the past, information bridges to the gone world of *oppidum judeorum*. However, most of the houses with sukkahs are not registered as historic monuments, so they are not covered by the laws protecting integrity of historic buildings. Increasing awareness of both local authorities and the services responsible for historic sites protection will result in widening the range of protected structures and including into local development plans also small vernacular structures, which in turn will be used in promoting local cultural and touristic values.

A new trend in tourism called cultural tourism is a chance for Polish sukkahs. This type of holiday activity concerns learning about not only typical, famous attractions, but also profiled discovery of cultural areas, art or tradition. Fortunately, popular guidebooks with information about sukkahs are already available, for example a guidebook for Lublin published by Test (Michalska et al 2014: 291).

On the local level, education emphasising local culture and history is becoming more and more popular. For example, the 4th Liceum Ogólnokształcące (High School) in Lublin and The Open Air Village Museum in Lublin have been conducting a course titled *Lublin's Multicultural History*. The tour takes the students across the city and they visit temples and locations connected with the four faiths, while their teacher and the museum's employee provide commentary. Naturally one of the stops is on 6 Niecała St.

One of the best ways of protecting a historical object is placing it in a museum. The possibility to protect, share and renovate it in a way outweighs the lost authenticity and context of an object

świata *oppidum judeorum*. Trzeba pamiętać jednak, że większość domów z kuczką nie jest ujęta w gminnej ewidencji zabytków, nie mówiąc o wpisaniu do rejestru zabytków. Skutkiem tego jest brak ochrony prawnej, która gwarantuje nienaruszalność obiektu. Wzrost świadomości samorządów lokalnych i służb odpowiedzialnych za ochronę zabytków w Polsce będzie skutkowało obejmowaniem również tego rodzaju niewielkich okazów budownictwa wernakularnego ochroną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i parkach kulturowych. A co za tym idzie – wykorzystywaniem ich w promocji walorów kulturowych i turystycznych miejscowości oraz gmin.

Szansą dla miejskich i miasteczkowych *szalasów* jest nowy kierunek w turystyce – tzw. turystyka kulturowa, która przyjmuje za cel poznawanie nie tylko popularnych, standardowych atrakcji turystycznych, ale też profilowane odkrywanie obszarów kultury, sztuki czy tradycji. Szczęśliwie można już korzystać z popularnych, książkowych przewodników, które uwzględniają istnienie tego rodzaju zabytków, jak przewodnik po Lublinie wydawnictwa Test (Michalska i inni 2014: 291).

Na gruncie lokalnym coraz większą popularność zdobywa edukacja kulturowo-historyczna dzieci i młodzieży. Przykładem jest działalność IV Liceum Ogólnokształcącego w Lublinie, które od wielu lat, wraz z Muzeum Wsi Lubelskiej, prowadzi cykl edukacyjny *Wielokulturowość Lublina*. Podczas trasy po mieście młodzież wraz z nauczycielem i edukatorem muzealnym odwiedza świątynie i miejsca związane z czterema wyznaniem. Trasa nie omija oczywiście kuczki przy ul. Niecałej 6.

Jednym z najskuteczniejszych sposobów zapewnienia zabytkowi nienaruszalności jest umieszczenie go w muzeum. Korzyści płynące z zabezpieczenia, udostępniania i konserwacji w pewnym stopniu rekompensują utratę autentycznego kontekstu eksponatu i jego brak w krajobrazie. Dlatego też Państwowe Muzeum Etnograficzne eksponuje kuczkę z domu Nuty Ajzenberga, właściciela garbarni w Szydłowcu. Berlińskie Muzeum Żydów ma w swych zbiorach drewniany szalas z Baisingen, kontrastujący skromnością z zaprojektowanym dla barokowego gmachu tego muzeum, przez Daniela Libeskinda, *Sukka Hall* – tj. holem w formie nowoczesnego szalasu.

in its original environment. For this reason The State Ethnographic Museum in Warsaw exhibits the sukkah from the house of Nuta Ajzenberg, an owner of a tannery in Szydłowice. The Jewish Museum Berlin owns a wooden shelter from Baisingen, whose modest design stands against the baroque museum, and the *Sukka Hall* (designed by Daniel Libeskind), a room in the shape of a modern sukkah. The Open Air Village Museum in Lublin reconstructed the house of Fajwel Szyld, a shoemaker from Wojsławice; the original house remains intact. The copy is an element of the permanent exhibition, currently its interior is being furnished.

This text explained how important and typical sukkahs are in Polish cultural landscape and how endangered they are, thus the already existing interest in them should be stimulated and used. It is necessary to initiate activities that would strengthen legal protection of the buildings with sukkahs and local authorities, owners and managers should be made aware of their importance. The first step should involve organizing a study program that includes making inventory and photographic documentation of existing sukkahs, ethnographic interviews and preliminary research of archives. These activities should result in creating a database. Next a program should be formulated, which would focus on conservation and restoration of the structures. All these activities should be supported by appropriate institutions and foundations, which would channel the required funds.

Przel./transl. Jan Sielicki

Natomiast Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie podjęło wysiłek odtworzenia domu szewca Fajwela Szylda z Wojsławic, oryginał pozostawiając *in situ*. Budynek jest częścią stałej ekspozycji miasteczka. Obecnie trwa wyposażanie jego wnętrza.

Wobec opisanych w powyższym artykule zagrożeń i szans dla tak charakterystycznego składnika polskiego krajobrazu kulturowego, jakim są kuczki, należy pobudzać i wykorzystywać już istniejące zainteresowanie społeczne. Konieczne jest inicjowanie działań mających na celu wzmocnienie ochrony prawnej budynków z kuczkami oraz uświadamianie samorządów lokalnych, właścicieli i zarządców nieruchomości o znaczeniu tych konstrukcji. Pierwszym krokiem powinno być zorganizowanie programu badawczego obejmującego inwentaryzację i dokumentację fotograficzną kuczek w terenie, wywiady etnograficzne oraz kwerendy archiwalne, owocujące stworzeniem bazy danych na temat zasobu. Następnie należałoby sformułować programy ochrony konserwatorskiej oraz prac zabezpieczających obiekty tego wymagające. Działania inwentaryzacyjne i konserwatorskie wspierać powinny odpowiednie instytucje i fundacje, kierujące środki na konserwację zabytków.

MAŁGORZATA MICHALSKA-NAKONIECZNA
 historyk sztuki, absolwentka KUL, wieloletni
 pracownik Muzeum Wsi Lubelskiej. Początkowo
 w dziale edukacji muzealnej, a następnie
 kierownik działu ekspozycji. Brała
 udział w wielu programach badawczych
 i edukacyjnych oraz projektach, m. in. „Miasteczko
 prowincjonalne Europy Środkowej w Muzeum Wsi
 Lubelskiej w Lublinie. Etap I”. Autorka publikacji
 z zakresu historii architektury XIX i XX w.
 i etnografii. Obecnie współwłaścicielka firmy
 projektowo-inwestycyjnej, nauczyciel akademicki.
 Jej zainteresowania naukowe to: historia
 architektury i urbanistyki XIX i XX w., etnografia
 Lubelszczyzny i historia społeczności żydowskiej
 w Polsce.

MAŁGORZATA MICHALSKA-NAKONIECZNA
 art historian, graduate of the Catholic University
 of Lublin, for many years employed at the
 Museum of Lublin Countryside – first in the
 Education Department and later as the director
 of the Exhibition Department. Participated in
 many research and educational projects, such as
 “Provincial towns of Central Europe in The Open
 Air Village Museum in Lublin. Stage I.” Published
 works on the 19th and 20th century architecture
 and ethnography. Currently works as an academic
 teacher and is a co-owner of a design and
 investment company. Her studies focus on
 the history of architecture and urban planning in
 the 19th and 20th centuries, ethnography
 of the Lublin region and the history of Jewish
 community in Poland.

BIBLIOGRAFIA / BIBLIOGRAPHY:

- Aleksander Brückner, 1927, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
Biblia Tysiąclecia, 2003, Poznań: Pallottinum.
 Przemysław Burchard, 1985, *Za ostatnim przystankiem*, Warszawa: Czytelnik.
 Regina Lilentalowa, 1909, *Święta żydowskie w przeszłości i teraźniejszości*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filozoficzny”, seria/ed. II, t./vol. 45, Kraków: Akademia Umiejętności.
 Regina Lilentalowa, 1927, *Dziecko żydowskie*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
 „Mały Przegląd”, tygodniowy dodatek bezpłatny do „Naszego Przeglądu”, 1929, R./vol. 6, nr/ no. 274(2349), Warszawa: s.n., 4.10.1929.
 „Mały Przegląd”, tygodniowy dodatek bezpłatny do „Naszego Przeglądu”, 1932, R./vol. 7, nr/ no. 42, Warszawa: s.n., 14.10.1932.
 „Mały Przegląd”, tygodniowy dodatek bezpłatny do „Naszego Przeglądu”, 1933, R./vol. 8, nr/ no. 40, Warszawa: s.n., 6.10.1933.
 „Mały Przegląd”, tygodniowy dodatek bezpłatny do „Naszego Przeglądu”, 1936, R./vol. 11, nr/ no. 40, nr/ no. (6075)286, Warszawa: s.n., 2.10.1936.
 „Mały Przegląd”, tygodniowy dodatek bezpłatny do „Naszego Przeglądu”, 1937, R./vol. 12 nr/ no. 39, Warszawa: s.n., 24.10.1937.
Miasteczko prowincjonalne Europy Środkowej w Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie. Etap I, 2012, Album promocyjny projektu realizowanego przez Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie, Lublin: Muzeum Wsi Lubelskiej.
 Grażyna Michalska i inni, 2014, *Lublin. Przewodnik*, Lublin: TEST.
 Małgorzata Michalska-Nakonieczna, (w druku), *Dom z kuczką jako znak dziedzictwa żydowskiego. Zagadnienia ochrony*, [w/in:] *Drewniana architektura wernakularna*, Materiały konferencji ICOMOS-POLSKA, 27-29.05.2015.
 Renata Przewłocka-Sionek, 2014, *Architektura Łodzi wczoraj i dziś – kuczki żydowskie*, „Acta Scientiarum Polonorum. Architektura”, nr/ no. 13 (3), Warszawa: SGGW, ss./pp. 79-88, (<http://www.acta.media.pl/pl/full/13/2014/000130201400013000030007900088.pdf>).
 Andrzej Trzciński, 1989, *Będziecie mieszkać w szalaszach przez siedem dni* (III Mojż. 23, 42), „Polska Sztuka Ludowa – Konteksty”, t./vol. 43, z./no. 1-2, Warszawa: Instytut sztuki PAN, ss./pp. 89-90.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE / INTERNET SOURCES:

- <http://bobemajse.blogspot.com/2010/07/otwarte-bramy-bedzina.html> (ostatni dostęp/last accessed: 12.12.2002).
 Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”, 2012, archiwum on-line ośrodka, wywiad ze Stanisławem Zadurą przeprowadzony przez Tomasza Czajkowskiego dnia 12.12.2002 (ostatni odstęp/ last accessed: 05.11.2015).
Jewish Life In Poland: [https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://www.gershon-lehrer.be/downloads/slideshows/Jewish_Life_In_Poland%2520\(VIKY%2520\).pptx&hl=en_US](https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://www.gershon-lehrer.be/downloads/slideshows/Jewish_Life_In_Poland%2520(VIKY%2520).pptx&hl=en_US) (ostatni odstęp/ last accessed: 23.11.2015).
www.the614thcs.com, wywiad z Baruchem Kolskim, przeprowadzony przez Halinę Marcinkowską (ostatni dostęp/ last accessed: 01.11.2015).
 Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Zc%E2%80%99ew_%C5%BBaboty%C5%84ski (ostatni dostęp/last accessed: 03.11.2015).